

УДК 811.112.2'276.6:636

О. П. Пилипенко

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ФОРМУВАННЯ НІМЕЦЬКОЇ ВЕТЕРИНАРНОЇ ЛЕКСИКИ З АНАЛІЗОМ ЇЇ СЛОВОТВОРЧИХ ФОРМАНТІВ

Пилипенко О. П. Историчний огляд формування німецької ветеринарної лексики з аналізом її словотворчих формантів.

У статті представлено лінгвістичний аналіз німецької фахової мови ветеринарії, досліджено формування німецької ветеринарної терміносистеми, виявлено її особливості, схарактеризовано словотворчі форманти. Акцентовано на питанні про визначення терміна як такого, його відношення до номенклатури, професійної лексики.

Ключові слова: термін, термінологія ветеринарії, лексика загального користування, лексико-семантична підсистема, номенклатура, термінологічна лексика, професійна лексика

Пилипенко Е. П. Исторический обзор формирования немецкой ветеринарной лексики с анализом их словообразовательных формант.

В статье рассматривается немецкая терминсистема ветеринарии, исследуются особенности формирования немецкой ветеринарной терминсистемы, характеризуются словообразовательные форманты. Акцентируется внимание на вопросе об определении термина как такового, его отношении к номенклатуре, профессиональной лексики.

Ключевые слова: термин, терминология ветеринарии, лексика общего пользования, лексико-семантическая подсистема, номенклатура, терминологическая лексика, профессиональная лексика

Pilipenko E. P. Historical overview of formation of german veterinary vocabulary with word-formative analysis.

This article aims to present linguistic analysis of german veterinary vocabulary and is dedicated to study of historical formation of german veterinary termsystem. German veterinary vocabulary for many centuries formed and developed together with the science of animal husbandry. The words of Greek origin designated various organs, diseases and diagnoses. The words of Latin origin found in the anatomy and physiology of animals. The issue of term determination as it is, its relation to nomenclature and professional vocabulary have been researched in the article. It is required a systematic study of highly specialized terminology, since it has a special place among technical and common vocabulary, which are in constant interdependent relations. In the article it is considered the classification of veterinary terms, their structure and functioning. German veterinary vocabulary reflects a condition of the corresponding science and agriculture of Germany which is one of the most developed in the world. This terminology is in details developed and differs in rather high precision and compliance of the terms used in it. Results of research of this article have value for studying of lexicon of German and the German terminology of veterinary science

of a particular. They will help to understand better possibilities of functioning of the certain words terms used in the context of veterinary terminology.

Key words: term, veterinary terminology, vocabulary of general usage, motivation, system organization, lexical-semantic subsystem, nomenclature, terminological vocabulary, professional vocabulary.

Німецькомовна фахова мова ветеринарної і гуманної медицини (на сьогодні існує близько 170 000 медичних і ветеринарних термінів, з яких 80 000 є назвами лікарських препаратів, 10 000 позначають частини тіла, 6 000 – назви хвороб) складає підсистему загальнолітературної мови цієї країни. Термінологія ветеринарії сучасної німецької мови формувалася впродовж багатьох століть і розвивалася разом із наукою тваринництва, підтверджуючи схожість еволюційних процесів як загальної, так і термінологічної лексики.

Термін являє собою словесне значення поняття, яке входить у систему понять певної царини професійних знань [3, с. 105]. Проблемами термінології займалися такі лінгвісти, як Г. Винокур, А. Реформатський, О. Ахманова та інші. В українському науковому просторі німецька фахова мова тваринництва була темою дисертаційної праці І. Котеленець. Формуванню української ветеринарної лексики присвятила свої дослідження М. Дмитрук.

Мета статті – визначення історичних етапів формування німецької ветеринарної лексики з аналізом її словотворчих формантів.

Наукова медицина почала свій розвиток у Давній Греції, де функціонували відповідні школи. Тому досить значний прошарок ветеринарної лексики становлять грецькі слова. Більшість термінів грецького походження використовують для позначення різних органів, хвороб і клінічного обстеження тварин (*Gastritis* = *Magenschleimhautentzündung* – *застпум*, *Otitis* = *Ohrenentzündung* – *отум*, *Cystitis* = *Entzündung der Harnblase* – *цистум*, *Mastitis* = *Entzündung der Milchdrüsen* – *мастум*). З часом латинська мова з почала витіснити грецьку як основу фахової медичної і ветеринарної мови. Частина грецьких термінів збереглася, частина зазнала структурних модифікацій, деякі потрапили до архаїзмів. Терміни латинського походження трапляються в анатомії та фізіології тварин: *Caninus* – *ікло*, *Nervus* – *нерв*, *Corpus* – *тіло*, *Vena* – *вена*, *Musculus* – *мускул*. Значна кількість термінів ветеринарії сформувалася на основі загальнолітературної німецької мови, є чимало запозичень з інших

мов, наприклад, англійської (*Shunt, Bypass, Stroke unit, Stent, Monitoring, Follow Up*).

Німецький лінгвіст Роельке (Roelcke) запропонував таку періодизація формування і розвитку фахових мов: 1-й етап: фахові мови Середньовіччя у VIII – XIV ст.; 2-й етап: фахові мови у XIV–XVIII ст.; 3-й період: фахові мови у XVIII ст. і до цього часу [4]. Щодо фахової мови медицини, то найдавніший медичний текст датується 2600–1000 р. до н. е. У медичному трактаті Жовтого Імператора Китаю або Хуан-ді (кит. 黃帝) було зібрано перший досвід китайських лікарів про походження та лікування захворювань.

Ветеринарія, попри спорідненість із медициною, розпочала свій розвиток набагато пізніше. Перший етап розвитку термінології ветеринарії німецької мови – це період з XVI до XVIII ст. Терміни, що належать до першого етапу розвитку, є назвами тварин (*das Ferkel – порося, das Vieh – худоба, der Stier – бик, das Kalb – теля, die Kuh – корова, das Schwein – свиня, das Tier – тварина*) чи процесів, пов'язаних із утриманням, годівлею та приготуванням кормів для тварин (*schlachten – забивати, züchten – розводити, füttern – годувати, kreuzenerkeln – опороситися, besamen – запліднювати, mästen – відгодовувати, wiederkauen – жувати*). Такі лексичні одиниці термінологізувалися, перейшли із розряду загальноживотної лексики до спеціальної, поповнили термінологічну підсистему ветеринарії.

Другий етап – XIX – початок XX ст. – період інтенсивного розвитку ветеринарної освіти і, відповідно, ветеринарії як науки, що сприяє появі нових термінів: *die Antibiotikabehandlung – лікування антибіотиками, homöopathische Mitteln – гомеопатичні засоби, Vitamin A – вітамін А, Sojabohnenschrot – шрот соєвих бобів, Eiweißbausteine – складові білка, das gemerzte Tier – вибракowana тварина, die Nährstoffverhältnisse – співвідношення поживних речовин* [2, с. 56].

Третій етап розвитку – після 40-го року XX ст. і до сьогодні. У сучасному періоді розвитку німецької термінології ветеринарії відбувається активізація процесу словотворення через виникнення нових технологій і методик лікування тварин, а також унаслідок сучасних вимог до утримання худоби: *die Schlüssellochtechnologie – нанотехнологія, Hochleistungsflüssigkeit-chromatographie – високоефективна рідинна хроматографія, Bio-Tierhaltung – утримання тварин в природніх умовах, Beta-Carotin – бета-каротин*,

das Weizenauswuchsmehl – пшеничне борошно з пророслого зерна.

Лексика ветеринарії німецької мови передбачає такі лексичні групи: 1) загальноживвана лексика: *der Bestand* – а) міцність; б) готівка, запас, фонд; в) (особистий) склад, контингент (армії); г) насадження дерев; д) поголів'я худоби (на одиницю площі); е) прокат; оренда; 2) загальнонаукова лексика, термінологія суміжних фахових дисциплін, а саме: фізики (*Spannung, Druck, Überdruck, Unterdruck, Elastizität, Rheologie, Viskosität, Schwingung, Frequenz, Amplitude, Welle, Energie, Reflexion, Brechung, Absorption, Optik, Akustik, Polarisation, Interferenz, Resonanz, Elektrizität, Reibungselektrizität, Strom, Spannung, Stromstärke, Widerstand*), хімії (*Analyse, Synthese, Reaktion, Verbindung, Katalysator, Stoffe, Säure, Base, Salz, pH- Wert, Lipide, Triglyceride, Fettbausteine, Glycerin, Kohlenhydrate, Traubenzucker / Glukose, Rohrzucker / Saccharose, Stärke / Amylose, Eiweißstoffe / Proteine, Aminosäuren, Peptidbindung, Proteide, Substrat, Enzym, Lipase, DNA – Desoxyribo-Nucleic-Acid, RNA – Ribo-Nucleic-Acid*), біохімії і ботаніки (*Zellwand, Cellulose, Plastiden, Proplastiden, Chloroplasten, Chlorophyll, Photosynthese, Autotrophie, Heterotrophie, Thalloyphyten, Kormophyten, Speicherorganellen, Oleosomen, Amyloplasten, Alkaloide*), генетики (*Gen, Genotyp, Genom, Gentechnologie*), клітинної біології (*Zytobiologie, Zellmorphologie, Zelle, Stammzelle, Zellorganelle*), гістології (*Gewebe, Keimblatt, Entoderm, Mesoderm, Ektoderm*); 3) спеціальна наукова лексика: *das Fleischvieh* – м'ясна худоба, *die Milchviehhaltung* – утримання молочних корів, *das Milchfettgehalt* – жирність молока, *der Pansen* – рубець (перший відділ шлунку жуйних), *der Blättermagen* – книжка (відділ шлунку жуйних), *der Labmagen* – сичуг (дійсний шлунок жуйних).

Термінологія ветеринарії Німеччини сьогодні репрезентована трьома групами: 1) терміни-слова (непохідні, похідні, складні, абрєвіатури); 2) терміни-словосполучення; 3) слова-символи.

Терміни-слова є найпродуктивнішою групою, до якої належать передовсім назви тварин: *Schaf* (*Mutterschaf, Bock (Widder), Hammel, Lamm*), *Pferd* (*Stute, Hengst, Wallach, Fohlen, Jährling, Vollblut, Warmblut, Kaltblut, Reitpferd, Rennpferd, Zugpferd*), *Esel* (*Maultier, Muli, Maulesel*), *Hund* (*Rüde, Hündin (Fähe), Jagdhund, Wachhund, Hütehund*), *Katze* (*Kater, Kätzchen*), *Kaninchen, Meerschweinchen, Haushuhn* (*Henne, Hahn, Kapuaun, Küken, Legehennen, Masthuhn*).

Фахівці ветеринарної справи послуговуються термінами-епонімами, що пов'язуються з: 1) назвами органів: *Ductus arteriosus Botalli* – відкрита артеріальна протока, або Боталова протока, *Vena cerebri magna Galeni* – велика мозкова вена, або вена Галена, *Zwischenkammerloch des Monro* – міжшлуночковий отвір Монро; 2) назвами хвороб: *Thyreoiditis Hashimoto* – тиреоїдит Хашимото, *Enteritis regionalis Crohn* – хвороба Крона або захворювання кишково-шлункового тракту.

Процес скорочення багатослівних термінів є типовим для досліджуваної фахової мови: *HWI (Harnwegsinfekt)* – інфекція сечових шляхів), *CT (Computertomographie)* – комп'ютерна томографія, *MRT (Magnetresonanztomographie)* – магнітно-резонансна томографія, *EEG (Elektroenzephalographie, Hirnstromableitung)* – електроенцефалографія, *EKG (Elektrokardiogramm)* – електрокардіограма. У сучасній німецькій термінології ветеринарії функціонують численні абрєвіатури-терміни з різною структурою: 1) терміни, де перше слово скорочується до однієї букви і зберігається повна форма наступних слів: *E – Rübe – die Ertragsrübe* – буряк великої ваги з низьким вмістом цукру; 2) група складових скорочень: *ad lib – ad libitum* – досхочу; *wdk – Wiederkäuer* – жуйні; *ZwKL – Zuchtwertklasse* – клас племінної якості; 3) повні скорочення: *FE – die Futtereinheit* – кормова одиниця; 4) напівскорочення: *Be – das Berkschireschwein* – свиня беркширської породи. Наявна група термінів-напівсимволів, утворюваних додаванням до слова цифр чи комбінацій: *pzl – die Erhöhung* – підвищення, *pF – der Wert* – оцінка, *P – die Generation* – під.

Термінами-словосполученнями в німецькій терміносистемі ветеринарії виступають: а) нестійкі терміносполучення, де кожний з компонентів – термін: *das abgesetzte Tier* – тварина, відлучена від матері, *die laktierende Kuh* – тварина, яка дає молоко; б) словосполучення, у яких компоненти, узяті ізольовано, можуть не бути термінами: *die restliche Laktation* – остаточна лактація; в) комбінований різновид термінів, до складу якої входять символи: *Eiweiss – %; Fett – %, der Rohfaseranteil – % вміст сирової клітковини*. Один і той самий термін має кілька пов'язаних між собою значень: *der Roßkamm* – скребло для коней, торговець кіньми.

Для термінології ветеринарії німецької мови характерні метафора і метонімія: *Perlhuhn* – «перлинна курка» – цесарка, *der*

Blättermagen – сітка (другий шлунок жуйних), *das Eiweiß* – білок, *die Brusthöhle* – грудна порожнина, *der Kurzstand* – стійло з короткою прив'язю, *die Läuferbucht* – загон, хлів, *das Dreizweckrind* – велика рогата худоба універсального напрямку [1].

Продуктивністю в німецькій фаховій мові ветеринарії вирізняються й терміни-антоніми: *Vomitus* = *Erbrechen* – рвота, *Diarrhoe* = *Durchfall* – пронос, *Obstipation* = *Verstopfung* – закрп, *Inappetenz* = *Appetitlosigkeit* – втрата апетиту, *Pruritus* = *Juckreiz* – зуд, *Alopezie* = *Haarausfall* – випадання волосся. Антоніми утворюються в результаті приєднання префікса *un-*: *verderblich* – *unverderblich*. Для утворення антонімічних термінів використовуються суфікси *-arm*, *-reich*: *ertragarm* – *ertragreich*, *milcharm* – *milchreich*, *eiwissarm* – *eiwissreich*, *fettarm* – *fettreich*, *fleischarm* – *fleischreich*, *die niedertragende Sau* – *die hochtragende Sau*.

Найбільш продуктивними є суфікси *-ung* (для жіночого роду) та *-e*, *-er* (для чоловічого роду). Достатньо типовими є такі суфікси: *-ling*: *der Frischling* (поросся), *der Erstling* (телячка); *-tion*: *Palpation* (пальпація), *die Konstitution* (будова тіла тварини). Для термінів-прикметників типовими є такі суфікси: *-los*: *eiwisslos* – безбілковий; *-ig*: *fettig* – жирний; *-isch*: *tierisch* – тваринний; *-bar*: *fruchtbar* – плідний, урожайний; *-al*: *embryonal* – ембріональний; *-lich*: *pflanzlich* – рослинний. Фаховим дієсловом притаманні такі суфікси: *-en*, *-eln*, *-ern*, *-ieren*: *mausern* – линяти, *märzen* – вибраковувати, *züchten* – розводити, *schlachten* – забивати, *besamen* – штучно запліднювати, *fetten* – змащувати жиром, *ferkeln* – опороситися, *anschobern* – заскирдувати, *kälbern* – отелитися, *silieren* – силосувати, *kultivieren* – культивувати. Для них характерні як відокремлювані, так і невідокремлювані префікси: *an-*, *auf-*, *aus-*, *über-*, *be-*, *er-*, *ver-*, *zer-*, *miß-*, *nach-*, *unter-*: *abkalben* – телитися, *aufzüchten* – вирощувати, *anbinden* – прив'язувати, *anerben* – наслідувати, *ausnutzen* – використовувати, *ausmelken* – видоювати, *überfüttern* – перегодовувати, *verbuttern* – збивати масло, *befruchten* – запліднювати, *enthornen* – обрізати роги, *mißarten* – вироджуватися. Для термінів-іменників є типовими префікси: *ab-*, *an-*, *auf-*, *aus-*, *wieder-*, *über-*, *be-*, *bei-*, *nach-*, *unter-*, *ver-*: *die Aufzucht* – розведення, *die Anzucht* – розведення, *der Auslauf* – вигул, *die Nachhut* – літньо-осінній випас, *die Bemuskelung* – ступінь розвитку м'язової тканини, *das Beifutter* –

кормова добавка, *das Nachmelken* – додоювання, *das Belegen* – злучка, *die Besamung* – осіменіння.

Субстантивация у ветеринарній термінології є досить поширеним явищем: *das Brüllen* – ревіння, *das Fressen* – поїдання корму, *das Allesfressen* – універсальний корм.

Основним способом утворення складних термінологічних одиниць є словоскладання, що передбачає поєднання двох компонентів, як-от: 1) дієприкметник + іменник: *das Lebendgewicht* – жива маса; 2) прикметник + прикметник: *ungleichaltrig* – різновіковий; 3) іменник + іменник: *die Kolostralmilch* – молозиво; *die Euterdrüse* – молочна залоза; 4) прикметник + іменник: *das Grauvieh* – ряба степова худоба; 5) дієслово + іменник: *das Melkvieh* – молочна, дійна худоба, *der Aufhängebügel* – крючок для підвішування туш. Трапляються й трикомпонентні утворення, а саме: 1) числівник + іменник + іменник: *die Zweinutzungsrasse* – породи комбінованого напрямку продуктивності; 2) прикметник + іменник + іменник: *die Rohfaserkonzentration* – концентрація сирової клітковини; 3) іменник + іменник + іменник: *Luftverteilerstück* – пульсатор доїльної машини; *die Blutlinienzucht* – розведення по лініях; 4) іменник + дієслово + іменник: *die Futterschneidemaschine* – корморізка; 5) іменник + прикметник + іменник: *die Eiweissmilch* – молоко, збагачене білком.

Чотирикомпонентні терміни ґрунтовані на конструкціях: 1) прикметник + прикметник + іменник + іменник: *das Gesamtnährstoffverhältnis* – співвідношення загальної кількості поживних речовин; 2) прикметник + іменник + іменник + іменник: *das Braunviehzuchtverband* – тваринницька спілка бурої худоби; 3) іменник + іменник + іменник + іменник: *die Schafherdbuchzucht* – племінне вівчарство; 5) іменник + іменник + дієслово + іменник: *das Anbauweidemelgerät* – навісна пасовищна доїльна установка.

Німецькомовна термінологія ветеринарії відображає стан відповідної науки і сільського господарства Німеччини. Відповідна термінологія є детально розробленою і вирізняється порівняно високою точністю використовуваних у ній термінів. Результати дослідження мають цінність для вивчення лексики німецької мови та німецької термінології ветеринарії зокрема. Вони допоможуть краще зрозуміти можливості функціонування певних слів-термінів, які використовуються в контексті термінології ветеринарії.

Література

1. Амеліна С. М. Особливості перекладу ветеринарної лексики з німецької та англійської мов українською [Електронний ресурс] / С. М. Амеліна. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnuu_fil.n_2015_215\(1\)_20.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnuu_fil.n_2015_215(1)_20.pdf)

2. Котеленець І. В. Лексико-семантична характеристика німецької мови тваринництва : автореф. дис. ... канд. філол. наук / І. В. Котеленець. – К., 2002. – 21 с.

3. Котеленець І. В. Про особливості синонімів у термінології тваринництва німецької мови / І. В. Котеленець // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. – Чернівці, 2000. – Вип. 84. – С. 101–107.

4. Roelcke T. Fachsprachen / T. Roelcke // Grundlagen der Germanistik. – Berlin : Erich Schmidt, 1999. – Band 37. – 269 S.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2015 р.